

Семак Б. Б.,

д.е.н., проректор з наукової роботи, проф. кафедри маркетингу, Львівська комерційна академія, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЕКОТЕКСТИЛЮ

Анотація. Стаття акцентує увагу на загальносвітовій тенденції формування ринків екологічно безпечних товарів, у тому числі екологічно безпечного текстилю (екотекстилю). Сформульовано теоретико-методологічні підходи до формування та забезпечення ефективного функціонування ринку екотекстилю в Україні. Показана роль і значимість луб'яних волокон і рослинних барвників у формуванні асортименту, властивостей, рівня якості та екологічної безпечності екотекстилю. Розглянуто особливості інформаційного забезпечення названого ринку. Цілями статті були виявлення, вивчення та аналіз чинників, які сприяють або ж, навпаки, не сприяють формуванню та розвитку ринку екотекстилю в Україні. Наголошено на необхідності застосування інструментів екологічного маркетингу та менеджменту на вітчизняному ринку екотекстилю.

Ключові слова: ринок екотекстилю, екологічний маркетинг, екологічна безпечність, інформаційне забезпечення, економічна доцільність.

Semak B. B.,

Doctor of Economics, Professor, Vice-Rector for Research, Professor of the Department of Marketing, Lviv Academy of Commerce, Lviv

PROBLEMS OF FORMING OF THE DOMESTIC MARKET OF ECO-TEXTILES

Abstract. The article focuses on the global trends in the development of environmentally friendly products markets, including environmentally friendly textiles (eco-textiles). Formulated the theoretical and methodological approaches to the formation and effective functioning of the eco-textiles market in Ukraine. The role and significance of bast fibers and vegetable dyes in the formation of product range, properties, level of quality and environmental safety of eco-textiles are showed. The features of information support of the mentioned market are considered. The purpose of the article was to identify, study and analyze the factors that contribute to or, conversely, do not contribute to the formation and development of the eco-textiles market in Ukraine. The necessity of use of environmental marketing and management instruments in the domestic market of eco-textiles is emphasized.

Keywords: market of eco-textiles, environmental marketing, environmental safety, information support, economic feasibility.

Постановка проблеми. Постійне розширення асортименту та збільшення обсягів виробництва екологічно безпечних груп товарів (особливо харчових продуктів, товарів текстильної й легкої промисловості та інших) останніми роками в багатьох економічно розвинутих країнах світу обумовило необхідність формування нових спеціалізованих товарних ринків та розроблення теоретико-методологічних основ їх формування та функціонування. При цьому найбільш актуальними і не до кінця вирішеними на цих ринках виявилися такі проблеми:

- необхідність обґрунтування оптимальної асортиментної структури екоринків у відповідності з існуючими екологічними потребами споживачів цих товарів;
- інформаційного забезпечення їх формування та функціонування;

- створення відповідних еколого-економічних механізмів управління ринками при відповідній державній підтримці їх розвитку;

- вибору ефективних інструментів екологічного маркетингу та менеджменту для найбільш повного задоволення потреб споживачів екологічно безпечних товарів у довготривалій перспективі;

- проведення систематичних маркетингових досліджень та прогнозування кон'юнктури ринків екологічно безпечних товарів.

У даній роботі ми обмежимося тільки розглядом окремих проблем, пов'язаних із формуванням вітчизняного ринку екотекстилю, використовуючи вивчення та узагальнення позитивного досвіду функціонування інших товарних ринків [1, 2, 3, 4], зарубіжного досвіду, а

також результати наших багаторічних досліджень цієї різнопланової проблеми [5, 6, 7, 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що проблема формування асортименту, якості, екологічної безпечності різних за призначенням груп екологічно безпечних товарів і створення на їх основі окремих спеціалізованих екоринків в останні роки широко дискутується на різноманітних міжнародних, регіональних і міжвузівських науково-практичних конференціях. Результати дослідження цих проблем узагальнені у деяких монографічних виданнях і дисертаційних роботах. Так, наприклад, створенню теоретико-методологічних засад формування ринку традиційних і екологічно безпечних товарів в останнє десятиріччя присвячені монографії Б. В. Буркинського, О. О. Веклич, Т. П. Галушкіної, І. З. Должанського [2], С. М. Ілляшенка [1], Л. Г. Мельника, Т. О. Осташко [3,4], О. В. Прокопенко, О. В. Садченко, Т. М. Скрипчука, В. О. Точиліна, С. К. Харічкова та інших.

Що стосується вітчизняного ринку екотекстилю, то він тільки формується і його успішний розвиток вимагає скоординованих зусиль фахівців різного профілю (технологів, хіміків, екологів, дизайнерів, маркетологів, товаровзнавців і інших) і відповідної державної підтримки, як це прийнято у багатьох економічно розвинутих країнах світу.

Успішному вирішенню цього завдання сприятиме розроблення нових і вдосконалення існуючих нормативних документів, регламентуючих вимоги до екотекстилю різного цільового призначення, критеріїв і методів оцінювання його екологічної безпечності, а також врахування вимог існуючих міжнародних екологічних стандартів у сфері текстильного виробництва.

Слід зауважити, що процес формування ринку екотекстилю в Україні в останні роки суттєво активізувався (після вступу України до СОТ), коли ринок України став постійно насичуватися різноманітними видами екологічно безпечних товарів, включаючи і текстильні матеріали й вироби різного цільового призначення, будови та способів виробництва [8].

Постановка завдання. Наведена у літературних джерелах [1,2,3,4] інформація щодо проблем формування в Україні останніми роками ринків екологічно безпечних груп товарів (особливо харчових продуктів, товарів легкої й текстильної, фармацевтичної та інших галузей промисловості) містить тільки загальні теоретико-методологічні підходи до формування, функціонування та перспектив розвитку названих ринків. Що стосується питань формування та функціонування вітчизняного ринку екотекстилю, то вони вимагають більш глибокого дослідження та конкретизації з урахуванням специфіки розвитку окремих підгалузей текстильного виробництва, врахування останніх досягнень нано-, біо- і хімічних технологій у цих підгалузях, а також

позитивного зарубіжного досвіду. Першочергового вирішення для потреб формування вітчизняного ринку екотекстилю, на нашу думку, вимагають наступні питання:

- вивчення та узагальнення фактичних потреб споживачів у конкретних видах екотекстилю одягового, інтер'єрного, технічного та спеціального призначення;

- вибір та обґрунтування найбільш ефективних критеріїв сегментації ринку екотекстилю, формування виділених сегментів та оцінка перспектив їх розвитку;

- вивчення технологічних, асортиментних, фінансових можливостей вітчизняних текстильних підприємств забезпечити виробництво тих видів екотекстилю різного цільового призначення, на які вже сформувався попит;

- створення необхідного інформаційного забезпечення для ринку екотекстилю, враховуючи відсутність даних державної та галузевої статистичної звітності (про обсяги виробництва, збуту та імпорту основних видів екотекстилю, а також обмеженість інформації (придатної для потреб цього ринку) в існуючих вітчизняних стандартах);

- поглиблення дослідження проблем, пов'язаних із формуванням і функціонуванням вітчизняного ринку екотекстилю, вченими та фахівцями науково-дослідних установ і вузів сфери легкої промисловості та торгівлі, а також Держспоживінспекції України.

Таким чином, основним завданням даного дослідження є виявлення та вивчення найважливіших чинників, які сприяють чи гальмують формування та розвиток ринку екотекстилю в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Узагальнюючи результати наших досліджень, присвячених формуванню вітчизняного ринку екотекстилю, зупинимося на розгляді наступних проблемних питань [6, 8, 5, 7, 9, 10]:

- обґрунтуванні економічної, екологічної та технологічної доцільності насичення ринку рослинної текстильної екологічно безпечної сировини за рахунок більш ефективного використання наявних у країні запасів луб'яних волокон і барвників рослинного походження;

- обґрунтуванні економічної та екологічної доцільності формування вітчизняного ринку екотекстилю різного цільового призначення;

- обґрунтуванні вибору найбільш дієвих інструментів екологічного маркетингу та менеджменту для задоволення потреб споживачів на вітчизняному ринку екотекстилю;

- обґрунтуванні важливої ролі вітчизняної екологічної стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи у формуванні ринку екотекстилю.

При розгляді теоретико-методологічних засад формування вітчизняного ринку екологічної текстильної сировини рослинного походження основна увага була приділена наступним питанням [6, 8]:

- вирішенню методологічних аспектів формування цього ринку та формуванню механізмів його державного регулювання;

- розробленню нових концептуальних підходів до формування та розвитку даного ринку;

- обґрунтуванню вибору методів дослідження названого ринку, включаючи кількісну оцінку результативності його функціонування.

Об'єктами дослідження на ринку рослинної текстильної сировини служили два його окремі сегменти: ринок лляних і конопляних волокон і ринок барвників рослинного походження. Вибір названих об'єктів дослідження було обумовлено низькою чинників. Назвемо основні з них [6]:

- сприятливими кліматичними умовами і накопиченим багаторічним досвідом вирощування, заготівлі, первинного перероблення та використання названих видів рослинної текстильної сировини на вітчизняних текстильних підприємствах;

- можливостями збільшення обсягів виробництва цієї сировини з метою задоволення не тільки потреб окремих підгалузей текстильного виробництва, але її експорту, оскільки вона користується великим попитом на зарубіжних ринках;

- потребою не тільки більш повного використання реальних запасів цієї сировини, але й більш глибокої її переробки, враховуючи досвід зарубіжних країн.

Візьмемо для прикладу коротковолокнисті лляні волокна, отримані з льону олійного. З цих волокон шляхом їх відповідної модифікації можна отримувати різноманітні види катоніну та мовольону, придатних для використання у різних підгалузях текстильного виробництва. З відходів виробництва цих волокон (трести, костриці та інших), як свідчить зарубіжна практика, можна отримувати різні види композиційних, будівельних, тепло- і звукоізоляційних матеріалів, високоякісний папір та інші види екологічно безпечної високоякісної продукції [8]. На жаль, у нашій країні відходи виробництва лляних волокон, як і відходи виробництва конопляних волокон, використовуються ще нерационально.

Візьмемо другий приклад. Наявні в Україні запаси барвників рослинного походження (особливо отримані з дикорослих рослин) практично не використовуються. Це в той час, коли в окремих зарубіжних країнах (особливо ЄС) при обмежених земельних ресурсах дані види рослин-барвників вирощуються та заготовляються у спеціалізованих сільськогосподарських компаніях і фірмах і постачаються в необхідних обсягах на текстильні підприємства. Окрім цього, рослинні барвники текстильного призначення, як показали наші дослідження [6, 8], можуть бути отримані з відходів різних галузей промисловості (особливо харчової, фармацевтичної, деревообробної, меблевої, парфумерно-косметичної та інших).

Більш широке використання луб'яних волокон і барвників рослинного походження у вітчизняному текстильному виробництві, як підтверджує

зарубіжна практика, сприятиме вирішенню наступних завдань:

- подальшій екологізації технології текстильного виробництва (особливо оздоблювального);

- екологізації асортименту та властивостей текстильних матеріалів і виробів (особливо одягового та інтер'єрного призначення);

- більш ефективному використанню наявної в країні екологічно безпечної текстильної сировини, яка в багатьох випадках використовується нерационально.

Відсутність власної бавовни, обмеженість ресурсів власної вовни, недостатня гігієнічність багатьох видів хімічних волокон (особливо синтетичних) та висока токсичність багатьох марок синтетичних барвників обумовили потребу більш широкого використання у вітчизняному текстильному виробництві саме луб'яних волокон і барвників рослинного походження. Саме таким шляхом пішли деякі економічно розвинуті країни світу.

Конкретизуємо деякі з порушених питань. Так, наприклад, з метою обґрунтування економічної, екологічної та технологічної доцільності використання рослинних барвників замість токсичних марок синтетичних барвників у малотоннажному текстильному виробництві нами були проведені наступні види досліджень [5, 6]:

- вивчена можливість заготівлі у сфері лісового господарства більше 60 видів рослин-барвників (дикорослих) і їх первинного перероблення на заготівельних підприємствах Укоопспілки;

- для отримання рослинних барвників розроблені та апробовані рецептурно-технологічні режими фарбування ними одягових і інтер'єрних текстильних матеріалів із вовняних, шовкових, бавовняних, лляних, віскозних і капронових волокон;

- досліджено вплив виду рослинного барвника, рецептурно-технологічного режиму та умов експлуатації на зміну стійкості забарвлень на текстильних матеріалах різного волокнистого складу;

- вибрані оптимальні (за поширенням у природі, якістю та ціною) види рослинних барвників для фарбування одягових і інтер'єрних полотен із білкових, целюлозних і поліамідних волокон;

- запропоновано алгоритм формування асортименту, рівня якості та екологічної безпечності екотекстилю різного цільового призначення та способів виробництва (тканого, нетканого, трикотажного, килимового).

Окрім організації виробництва необхідних видів власної текстильної екологічно безпечної сировини (текстильних волокон, ниток, пряжі, барвників, апретів, текстильно-допоміжних сполук) та формування на її основі відповідного асортименту екологічно безпечних видів текстильних матеріалів і виробів різних способів виробництва, призначення та волокнистого складу, а також при необхідності їх імпорту, для потреб формування ринку екотекстилю в Україні потрібне

і відповідне інформаційне забезпечення цього ринку.

Мова йде передусім про забезпечення ринку екотекстилю наступною інформацією про [8, 9, 10]:

- вивчення, узагальнення та обґрунтування структури потреб споживачів на різні за призначенням види екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів;

- розроблення, обґрунтування та стандартизацію норм екологічної безпечності окремих видів екотекстилю та об'єктивних методів її оцінки;

- розроблення, обґрунтування та стандартизацію номенклатури показників якості та екологічної безпечності основних груп екотекстилю одягового, інтер'єрного, технічного та спеціального призначення;

- розроблення, обґрунтування основних положень вітчизняної екологічної стандартизації.

Цілком зрозуміло, що через відсутність згаданої інформації у державній та галузевій статистичній звітності, окремих нормативних документах та інших літературних джерелах виникає потреба для її одержання у проведенні спеціалізованих маркетингових досліджень. Проведення та аналіз результатів таких досліджень дозволить:

- більш точно встановити існуючі на ринку потреби та фактичний рівень попиту на різні види екотекстилю в Україні;

- оцінити купівельну спроможність основних категорій покупців екотекстилю у нашій країні;

- розрахувати та оцінити економічну ефективність виробництва та реалізації екотекстилю у розрізі основних його видів;

- виявити та оцінити пріоритетність інших невирішених проблемних маркетингових питань на ринках екологічно безпечних товарів;

- розробити більш ефективні форми реклами асортименту та властивостей основних видів екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів;

- організувати діяльність виробників та продавців екотекстилю в Україні згідно з принципами екологічного маркетингу та менеджменту.

Отримана у результаті аналізу результатів маркетингових досліджень інформація дозволить налагодити діяльність виробників та продавців екотекстилю в Україні на основі принципів екологічного маркетингу та менеджменту, суть яких полягає у [8]:

- постійному збільшенні обсягів виробництва та збуту різних за призначенням видів екологічно безпечних текстильних товарів та більш повного задоволення ними існуючих екологічних потреб споживачів цих товарів;

- суттєвому розширенні асортименту екотекстилю з тих видів власної екологічно безпечної сировини, запаси якої використовуються ще нерационально;

- виборі ефективних методів ціноутворення на основні види екологічно безпечної текстильної сировини та виготовленої з неї готової продукції;

- плануванні та практичному проведенні цілого комплексу заходів із просування екотекстилю на цільових ринках;

- обґрунтуванні необхідності державного стимулювання виробництва екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів на вітчизняних підприємствах.

Успішному вирішенню порушених питань, як підтверджує зарубіжний досвід, також сприятиме впровадження в практику робіт вітчизняних текстильних підприємств, які зайняті виробництвом екотекстилю, принципів екологічної стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи.

Більше того, як свідчить зарубіжний досвід, впровадження у практику роботи текстильних підприємств екологічного менеджменту, а також із урахуванням основних принципів екологічної стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи у сфері текстильного виробництва, сприятиме не тільки суттєвому підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного екотекстилю на внутрішньому та зарубіжних ринках, але й виходу текстильної галузі із затяжної економічної кризи.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У результаті проведених досліджень доведена та обґрунтована економічна та екологічна доцільність більш повного та раціонального використання наявних у країні окремих видів рослинної текстильної сировини: луб'яних волокон (особливо коротковолокнистих) та рослинних барвників для екологізації асортименту і властивостей екотекстилю та технологій його виробництва та оздоблення. Вивчено та обґрунтовано чинники, які сприяють розвитку чи гальмують формування вітчизняного ринку екотекстилю та його інформаційне забезпечення. Встановлено важливість застосування інструментів екологічного маркетингу та менеджменту для успішного вирішення порушених проблем. Показана роль екологічної стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи в управлінні асортиментом, якістю та екологічною безпечністю екотекстилю, а також у формуванні окремого спеціалізованого ринку для цієї продукції.

Подальші дослідження повинні бути сфокусовані на розробці нових підходів до запровадження інструментів екологічного менеджменту та маркетингу на підприємствах, що займаються виробництвом та реалізацією екотекстилю в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ілляшенко С. М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління : монографія / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко. – Суми : Університетська книга, 2002. – 250 с.
2. Должанський І. З. Організація процесу формування та розвитку ринку екологічно чистих товарів : монографія / І. З. Должанський, О. В. Белякова. – Донецьк : СПД Купріянов В.С., 2009. – 230 с.

3. Проблеми та напрями захисту внутрішнього ринку / Інститут економіки та прогнозування НАН України; [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, д.е.н., проф. В. О. Точиліна, д.е.н. Т. О. Осташко]. – К., 2008. – 102 с.

4. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституційний аналіз / [Точилін В. О., Осташко Т. О., Пустовойт О. В. та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. В. О. Точиліна]; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 640 с.

5. Семак Б. Б. Використання принципів екологічного маркетингу для формування вітчизняного ринку екологічнобезпечного текстилю / Б. Б. Семак, М. А. Коваленко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональні проблеми управління природокористуванням : зб. наук. праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2010. – Вип. 2(82). – С. 235-247.

6. Семак Б. Б. Наукові засади формування ринку рослинної текстильної сировини та його окремих сегментів в Україні : монографія / Б. Б. Семак. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. – 512 с.

7. Семак Б. Б. Оцінка ролі інформаційного забезпечення у формуванні ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні / Б. Б. Семак // Проблеми легкой и текстильной промышленности Украины. – 2005. – №1(10). – С. 28-34.

8. Семак Б. Б. Теоретико-методологічні основи формування вітчизняного сировинного ринку екологічно безпечних товарів текстильної промисловості : монографія / Б. Б. Семак. – Херсон : Гринь Д. С., 2011. – 232 с.

9. Семак Б. Б. Використання міжнародних екологічних стандартів у менеджменті текстильних підприємств України / Б. Б. Семак // Економічний простір : збірник наукових праць. – №77. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2013. – С. 48-258.

10. Семак Б. Б. Роль екологічної експертизи та аудиту у формуванні вітчизняного ринку екотекстилю / Б. Б. Семак // Вісник Сумського державного університету. – 2011. – №1. – С. 142-149. – (Серія “Економіка”).

1. Illiashenko, S. M. and Prokopenko, O. V. (2002), *Formuvannia rynku ekolohichnykh innovatsij: ekonomichni osnovy upravlinnia*, Universytets'ka knyha, Sumy, 250 s.

2. Dolzhans'kyj, I. Z. and Bieliakova, O. V. (2009), *Orhanizatsiia protsesu formuvannia ta rozvytku rynku ekolohichno chystykh tovariv*, SPD Kupriianov V.S., Donetsk, 230 s.

3. *Problemy ta napriamy zakhystu vnutrishn'oho rynku / Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy*, [za red. akad. NAN Ukrainy V. M. Hejtsia, d.e.n., prof. V. O. Tochylyna, d.e.n. T. O. Ostashko] (2008), K., 102 s.

4. *Rynky real'noho sektora ekonomiky Ukrainy: strukturno-instytutsijnyj analiz* / [Tochylin V. O., Ostashko T. O., Pustovojt O. V. ta in.; za red. d-ra ekon. nauk, prof. V. O. Tochylyna] (2009), NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnozuv, K., 640 s.

5. Semak, B. B. and Kovalenko, M. A. (2010), *Vykorystannia pryntsypiv ekolohichnoho marketynhu dlia formuvannia vitchyznianoho rynku ekolohobezpechnoho tekstyliu*, Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Rehional'ni problemy upravlinnia pryrodokorystuvanniam : zb. nauk. prats', NAN Ukrainy. In-t rehional'nykh doslidzhen', L'viv, vyp. 2(82), s. 235-247.

6. Semak, B. B. (2007), *Naukovi zasady formuvannia rynku roslynnoi tekstyl'noi syrovyny ta joho okremykh sehmentiv v Ukraini*, Vyd-vo L'vivs'koï komertsijnoi akademii, L'viv, 512 s.

7. Semak, B. B. (2005), *Otsinka roli informatsijnoho zabezpechennia u formuvanni rynku roslynnoi tekhnichnoi syrovyny ta joho okremykh sehmentiv v Ukraini*, *Problemy lehkoj y tekstyl'noj promyshlennosti Ukrainy*, №1(10), s. 28-34.

8. Semak, B. B. (2011), *Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia vitchyznianoho syrovynnoho rynku ekolohichno bezpechnykh tovariv tekstyl'noi promyslovosti*, Hrin' D.S., Kherson, 232 s.

9. Semak, B. B. (2013), *Vykorystannia mizhnarodnykh ekolohichnykh standartiv u menedzhmenti tekstyl'nykh pidpriemstv Ukrainy*, *Ekonomichnyj prostir : zbirnyk naukovykh prats'*, №77, PDABA, Dnipropetrovs'k, s. 48-258.

10. Semak, B. B. (2011), *Rol' ekolohichnoi ekspertyzy ta audytu u formuvanni vitchyznianoho rynku ekotekstyliu*, *Visnyk Sums'koho derzhavnoho univer-sytetu*, №1, s. 142-149.

REFERENCES